

De kyrkliga handlingarna i en mångreligiös kontext

ETT BREV FRÅN SVENSKA KYRKANS BISKOPAR

En revidering av biskopsbrevet från 2012

De kyrkliga handlingarna
i en mångreligiös kontext

Ett brev från Svenska kyrkans biskopar

ARTIKELNR: SKI8298
SVENSKA KYRKAN, BISKOPSMÖTET, UPPSALA 2019
ORIGINAL: Kärnhuset AB
TRYCK: Åtta.45 Tryckeri
ISSN: 1654-0085
Baksidan pryds av ärkebiskopens vapen.
OMSLAGSBILD: Alex & Martin/Ikon

Innehåll

Förord	5
Inledning	7
I Förändringar i det religiösa landskapet	10
Migration och religion	10
Folkkyrka när samhället förändras	15
II Övergripande teologiska och pastorala resonemang	21
Svenska kyrkans identitet och uppdrag	21
Religionsteologisk grundhållning	26
Missionsteologisk grundhållning	31
Kan vi be tillsammans?	34
Tre kriterier till vägledning för gott pastoralt handlande	36
III Dop	38
Religionsteologiska frågor	38
Pastorala frågor	40
IV Konfirmation	48
Religionsteologiska frågor	48
Pastorala frågor	48

V Vigsel	54
Religionsteologiska frågor	54
Pastorala frågor	55
VI Begravning	60
Religionsteologiska frågor	60
Pastorala frågor	62
Slutord	68
För vidare läsning	69
Bildinformation	72

Förord

AR 1992 KOM BISKOPSBREVET *De kyrkliga handlingarna i mötet med invandrare. Ett pastoralt brev från Svenska kyrkans biskopar*. Tjugo år senare hade mycket förändrats i samhället. De pastorala frågorna och behoven hade delvis blivit annorlunda. Därför skrev biskoparna ett nytt biskopsbrev på samma tema: De kyrkliga handlingarna i en mångreligiös kontext (2012). Ytterligare sju år senare blev det dags för en revision av brevet från 2012. Resultatet har du nu framför dig.

Våra församlingars mångreligiösa kontext kan se mycket olika ut. Där förekommer majoritets- och minoritetssituationer. Ibland tillhör grannarna främst en religiös tradition, ibland många olika. Ibland har en och samma person flera religiösa traditioner med sig, ibland ingen alls. Dessutom kommer människor med både goda och dåliga erfarenheter av sina respektive trossammanhang. Alla olikheter till trots finns det ändå gemensamma livsvillkor i vår kyrka som gör detta uppdaterade biskopsbrev angeläget.

Alla delar av vår kyrkas grundläggande uppgift har påverkats av att Sverige – åtminstone under en tid – har tagit emot ovanligt många människor från andra länder. Gudstjänstlivet har på många håll berikats och kanske också utmanats; diakonin har vidgats inte minst genom ett stort antal nya ideella medarbetare och volontärer; undervisningen har handlat om allt från språkcaféer och religionsdialog till dopundervisning för konvertiter; i vårt missionsupp-

drag har vi behövt reflektera djupare över vad som sker i mötet med ”främlingen” – på vad sätt han eller hon kan beröras av evangeliet om Jesus Kristus genom ord och/eller handling och på vad sätt vi kan möta Jesus Kristus i honom eller henne.

Samtidigt har främlingsfientlighet, rasism och populistisk nationalism blivit en politisk kraft i många samhällen. Genom Svenska kyrkans medlemskap i Kyrkornas världsråd, Lutherska världsförbundet och Europeiska kyrkokonferensen har vi del av teologiskt arbete och uttalanden som ger oss ytterligare navigeringshjälp i dessa svåra frågor. 2013 kom till exempel dokumentet *Welcoming the Stranger: Affirmations for Faith Leaders*, som arbetats fram av en mängd trobaserade organisationer och akademiska institutioner. Kyrkornas världsråd har flera gånger uttalat sig om grunden för en kristen hållning i frågor om migration och de rädslor och den nöd som finns i dess skugga.

I de möten som uppstår i samband med kyrkliga handlingar finns stora möjligheter till ett ömsesidigt berikande och en levd tro som uttrycker det hopp, den kärlek och det mod som vår värld ropar efter. För att så ska ske behövs den trygghet som växer fram ur kunskap, eftertänksamhet och pastoral skicklighet.

Må så detta biskopsbrev bidra till en pastoral praxis där sanning och öppenhet samverkar så att Gud blir ärad, kyrkan uppbyggd och Guds vilja förverkligad i världen.

Uppsala, i fastetid 2019
Antje Jackelén
Ärkebiskop

Inledning

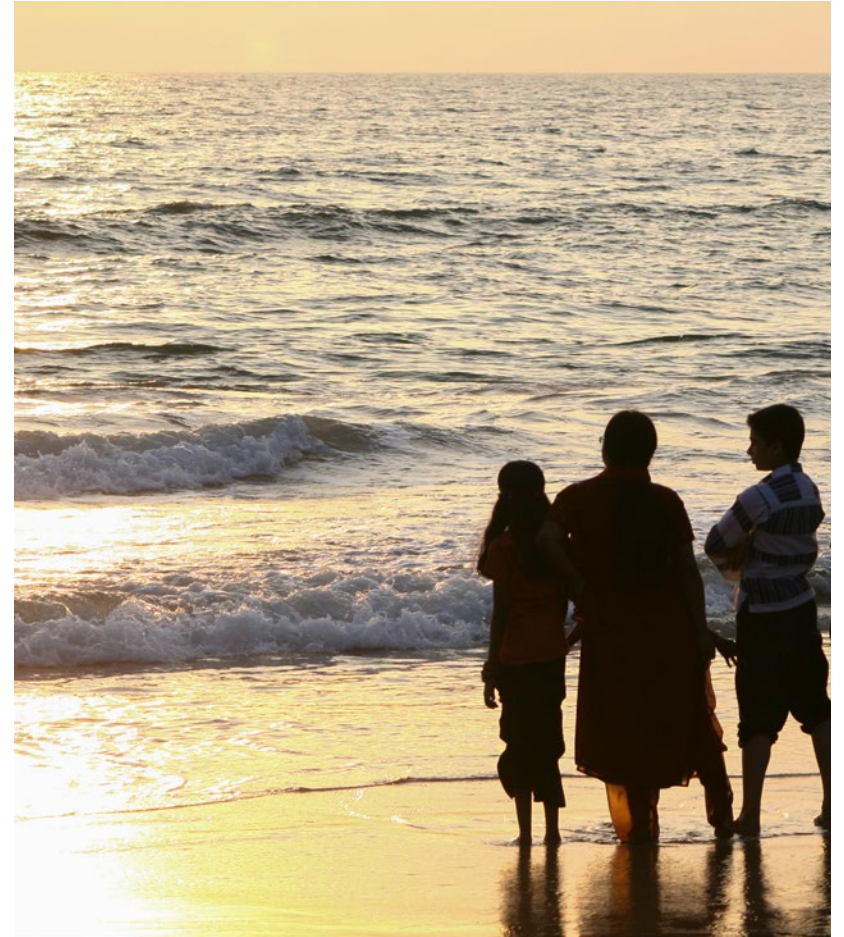
DE KYRKLIGA handlingarna har under de senaste årtiondena i ökande grad inneburit möten med människor förankrade i andra trostraditioner och kulturmönster. Äktenskap över religionsgränserna blir vanligare, dopbarn kan ha föräldrar som tillhör olika traditioner och det finns församlingar där många konfirmander kommer från andra kyrkor. Vid begravningar kan anhöriga tillhöra en annan tradition än den döde. Konversioner sker till, från och inom kristendomen. Sammantaget ställer detta krav på dialog, förståelse och teologisk reflektion.

De kyrkliga handlingarna är viktiga händelser i människors liv. Därför är det nödvändigt med ett pastoralt genomtänkt handlande från kyrkans sida. Vår kyrka har utvecklat en praxis av noggranna förberedelser inför de kyrkliga handlingarna, en praxis som är viktig att förvalta väl. I förberedelserna ingår samtal och möjlighet till delaktighet i såväl planering som genomförande av gudstjänsterna. När någon av dem som den kyrkliga handlingen berör har en annan religiös tradition kommer nya frågeställningar in i samtalet.

Under de senaste åren har migration som ett globalt fenomen blivit allt mer framträdande i vår del av världen. Åren 2015 och 2016 engagerade sig över 80 procent av Svenska kyrkans församlingar i arbetet med nyanlända. Erfarenheterna finns dokumenterade i rapporten *En tid av möten* (2017).

Texten i biskopsbrevet *De kyrkliga handlingarna i en mångkulturell kontext*. Ett brev från Svenska kyrkans biskopar (2012) är fortfarande relevant, men det omfattande mottagandet av människor på flykt 2015–2016 aktualiserade behovet av en uppdatering.

Detta biskopsbrev handlar om hur vi som företrädare Svenska kyrkan vid de kyrkliga handlingarna både ska vara förankrade i vår identitet och öppna mot människor i en mångreligiös kontext. Fokus ligger på de trossamfund som kommit till Sverige under de senaste decennierna. Somligt av det som behandlas är tillämpligt också i mötet med människor från de traditionella frikyrkorna och med dem som inte har någon religiös tillhörighet.

I Förändringar i det religiösa landskapet

Det religiösa landskapet i Sverige befinner sig i förändring. Vår kyrka är det största trossamfundet i landet och de flesta svenskar har sina rötter i en kristen tradition. Till vardagen i många församlingar hör också möten med människor från andra religiösa traditioner. I detta avsnitt ges en kort orientering i vårt nya religiösa landskap.

Migration och religion

Sverige var under lång tid ett enhetssamhälle i den mening att vår kyrka var majoritetskyrka. Utrymmet för andra religiösa uttrycksätt än vår kyrkas var begränsat. Idag är situationen en annan.

Dagens mångreligiösa samhälle har till största delen uppkommit genom migration. För att ge en bild av nuläget hade 2018 ungefär var fjärde invånare utländsk bakgrund, det vill säga var utrikes född eller barn till utrikes födda. I januari 2017 passerade Syrien Finland som vanligaste ursprungsland för utrikes födda och arabiskan är idag det största modersmålet efter svenskan.

Att ytterst få kristna flyktingar och utomnordiska invandrare har en evangelisk-luthersk bakgrund avspeglar sig i det kyrkliga landskapet. Sveriges kristna råd (SKR) har idag 27 medlemskyrkor och

två kyrkor med observatörsstatus. Drygt hälften av dem har en internationell ledning eller en ledning som finns i ett annat land än Sverige. Dessa kyrkor kan antingen rymma flera etniska grupper inom sig eller ha en etnisk identitet. De kan även rymma olika kristna traditioner och olika kulturer inom sig. Det finns också kyrkor och församlingar som inte finns med i de ekumeniska organen, flera av dem med ursprung på den afrikanska kontinenten.

Sveriges interreligiösa råd (SIR), bildat 2010 på initiativ av ärkebiskopen, samlar idag representanter för kyrkorna inom SKR, judar, sunni- och shiamuslimer, buddhister, sikher, hinduer, mandéer, aleviter och Jesu Kristi Kyrka av Sista Dagens Heliga.

Organisationsgraden och de ekonomiska och praktiska förutsättningarna är starkt varierande mellan och inom de olika religiösa grupperna. Inte sällan sker allt eller näst intill allt arbete oavlönat och på frivillig grund, också på företrädnivå.

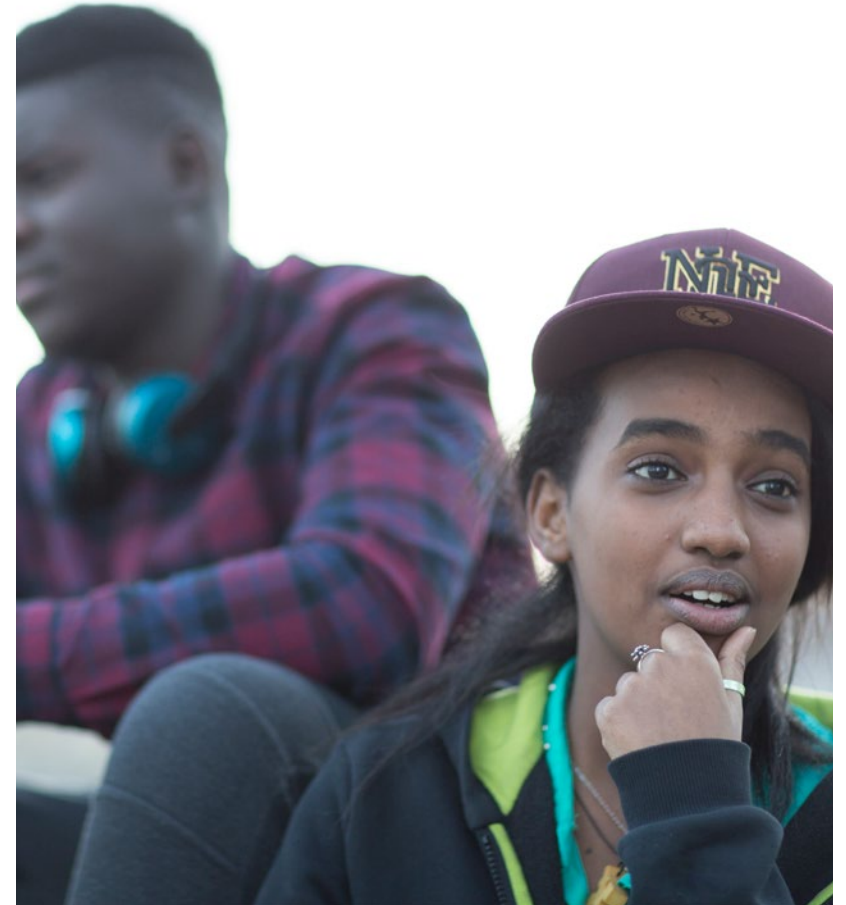
Även om migration och mångfald är fenomen som präglat hela mänsklighetens historia är dagens situation på många sätt ny. Omflyttning sker i ett allt högre tempo, samtidigt som transportmedel och kommunikationsteknologi gör det möjligt att ha täta kontakter med hemlandet och tydligare upprätthålla en ursprunglig kulturell identitet. Parallellt med en större samhörighet mellan människor ser vi emellertid hur allt fler gränshinder blir resta runt om i världen.

Det mångkulturella och mångreligiösa mötet kompliceras ibland av förenklade föreställningar om ”den andre”. Som människor har vi en benägenhet att jämföra vår egen kulturs ideal med

andras sämsta praktik. Det finns sakfrågor som är svårare än andra – kanske framför allt de som rör könsroller och sexualitet eftersom de berör vår personliga identitet.

Kultur är aldrig något statiskt eller entydigt. Skillnaderna inom en etnisk grupp kan vara lika stora som mellan olika etniska grupper. Skillnader mellan stad och landsbygd, social bakgrund, utbildning och generationstillhörighet kan spela större roll än etnicitet. Inte heller religiösa grupper är statiska eller entydiga. Spännvidden kan vara stor även inom ett och samma trossamfund. Människor i dagens samhälle har allt oftare sammansatta identiteter. Man kan på ett personligt plan integrera föreställningar och seder från olika trostraditioner. Man kan vara både somalier och svensk, bära både slöja och jeans, vara barndöpt och sekulariserad, fira både midsommar och ramadan. Identiteter blir beroende både av situation (vilken social roll individen har i ett visst sammanhang) och av relation (identitet i relation till och i interaktion med andra).

Ungdomar i Sverige, vars föräldrar invandrat från exempelvis Mellanöstern eller Afrikas horn, kan leva i en kulturell kontext hemma och en annan i skolan. Det kan vara påfrestande för dem, men det innebär också att de har kulturell kompetens och kreativ förmåga att hantera parallella kulturer och identiteter. En särskild svårighet är om de upplever att de själva eller deras föräldrar inte respekteras eller värderas i det svenska samhället och om det svenska samhället eller den svenska skolan förkastas av föräldrarna. Människor som befinner sig i Sverige kan leva i olika världar av

en mer krass anledning: att de saknar tillstånd att vistas här. När gränsbevakning och migrationspolitik hårdnar växer den grupp som har svårt att acceptera ett avslag på sin asylansökan, dels av rädsla för det som man befärdar väntar i hemlandet, dels för att man betalat ett högt pris både ekonomiskt och mänskligt för att ta sig till Europa. Orsaken till svårigheten att acceptera ett avslag kan också vara att ens familj, vänner och sociala nätverk finns i Sverige. Vissa människor kan inte lämna landet av rent praktiska skäl, till exempel för att det inte går att ordna resehandlingar. Statslösa asylsökande befinner sig inte sällan i en situation av lång och oviss väntan.

Det finns en växande grupp som inte sökt asyl och som lever i Sverige utan tillstånd, vanligtvis för att de har eller upplever att de kommer att få större möjligheter till ett bättre liv här. De kan tillhöra den irreguljära arbetskraften, där man är beredd att ta dåligt betalda lågstatusarbeten, och som är en del av vår samhällsekonomi framför allt i storstadsregionerna. De löper stor risk att utnyttjas och många faller offer för människohandel och exploateras sexuellt eller tvingas arbeta under andra slavliknande förhållanden, ofta inlåsta och fråntagna sina pass och mänskliga rättigheter.

En annan utsatt grupp som vuxit det senaste årtiondet är EU-migranter från bl.a Rumänien och Bulgarien.

Folkkyrka när samhället förändras

De förändringar som skissats ovan påverkar naturligtvis vår kyrka. På många platser i Sverige står Svenska kyrkan för den kyrkliga infrastrukturen, ibland genom att hyra eller låna ut kyrkor och församlingshem till nyetablerade församlingar som tillkommit genom invandring. Flera kyrkobyggnader har också sålts till andra samfund.

Våra församlingar arbetar ofta ekumeniskt inom ramen för lokala och regionala kristna råd. På alltfler platser finns interreligiösa råd och andra former av interreligiöst samarbete. Som tidigare nämnts finns på den nationella nivån sedan 2010 Sveriges interreligiösa råd.

Svenska kyrkans gudstjänstfirande församlingar har på många håll blivit mer mångkulturella. Gudstjänster firas idag – förutom på finska, samiska, meänkieli, romani och teckenspråk som är officiella minoritetsspråk – också på tigrinja, spanska, arabiska och många andra språk. I en ordinarie gudstjänst kan människor med olika språk och ibland olika religionstillhörighet delta, så som vid den första pingstdagen. Evangeliet läses i vissa gudstjänster både på arabiska och svenska, sånger sjungs på flera språk och in i vårt gudstjänstliv träder traditioner från andra länder.

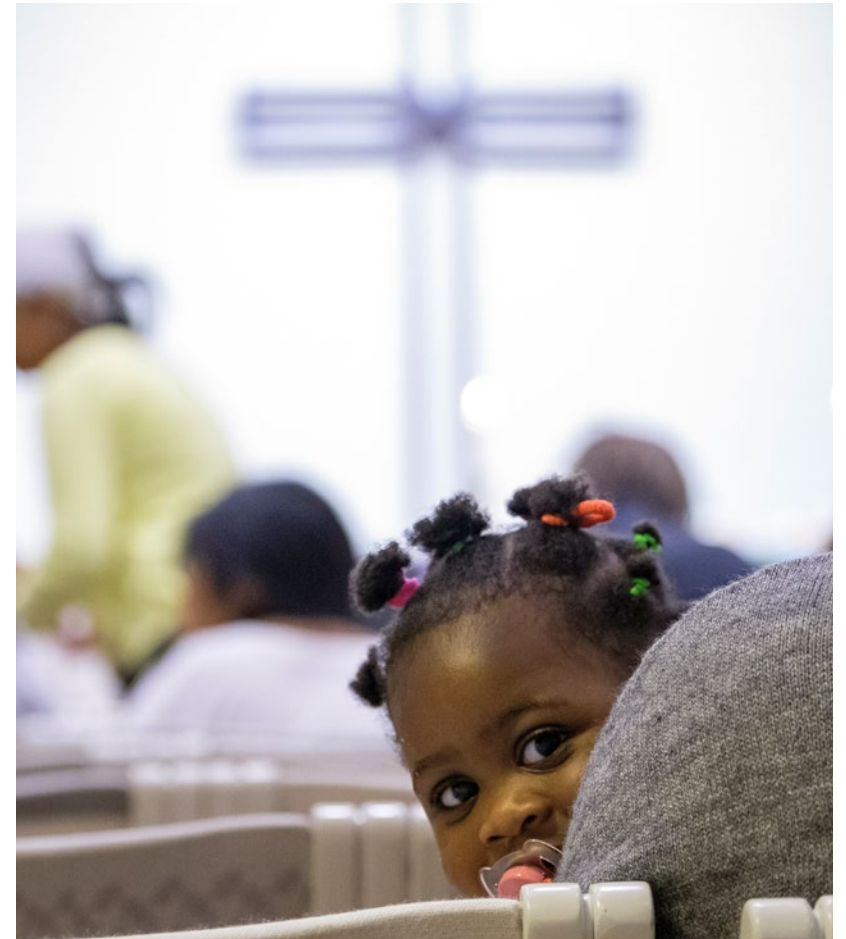
Att människor som invandrat söker sig till Svenska kyrkan beror i vissa fall på att de redan tillhör en kristen tradition. Men oftare söker de sig till vår kyrka för att det är den kyrka som finns närmast eller för att där finns gudstjänster, barnaktiviteter och musikverksamhet som de vill delta i. De kan också vara vana att gå till majoritetskyrkan, som nu råkar vara en luthersk kyrka.

Inte bara kristna, utan också personer från andra religiösa traditioner söker sig till kyrkorummet. I sökandet efter gemenskap eller när de följer med vänner och bekanta kan en aspekt vara att kyrkorummet ses som ett heligt rum. De kan vilja vara med och fira gudstjänst, utan att därmed ha för avsikt att bli kristna. Att välkomna alla som vill delta och höra till är en viktig uppgift för en folkkyrka.

Somliga människor kommer till kyrkan i ekonomisk eller själslig nöd för att de vet, ofta från sitt hemland, att det är möjligt att få hjälp där. Inte minst gäller detta personer som efter att ha fått avslag på sin asylansökan stannar i Sverige som gömda och personer som under kortare eller längre tid lever i Sverige utan uppehållstillstånd. Somliga människor uppskattar Svenska kyrkans människosyn och hållning i etiska frågor. Det betyder inte nödvändigtvis att de blir medlemmar eller lämnar sitt tidigare samfund. Tillhörigheten till olika kyrkor kan ha en komplementär funktion i människors liv.

Gränserna mellan olika trostraditioner blir då mindre tydliga. Det finns familjer där medlemmarna har olika kyrko- eller trostillhörighet. Några delar på sitt religiösa engagemang – de tillhör en kyrka men firar gudstjänst i en annan. I vissa fall handlar det om en dubbel religionsidentitet, en sorts religiös flerspråkighet, till exempel genom att se sig både som kristen och buddhist.

Ibland kan församlingar som domineras av en viss etnisk grupp som invandrat till Sverige vara av stor vikt för människor.

Sådana församlingar kan emellertid ha svårigheter att möta barns och ungdomars behov. De som vuxit upp i Sverige är ibland inte så intresserade av en etnisk plattform för sin religiositet, eftersom diskrepansen mellan den etniska gruppens förhållningssätt och det svenska samhället blir för stor. Det kan bli en anledning för dessa barn och ungdomar att söka sig till Svenska kyrkans församlingar.

Svenska kyrkan är på många sätt en markör för svensk kultur. Att bli medlem i Svenska kyrkan kan för några också ses som ett led i processen att bli svensk. Samtidigt kan själva namnet på vår kyrka uppfattas som exkluderande. Måste man vara svensk för att vara med? Det är viktigt att vara medveten om dessa förhållanden.

Det religiösa landskapet i Sverige har förändrats av invandring, men också av det som vissa beskriver i termer av en generell sekulariseringsprocess. Många som invandrat är inte heller så religiöst engagerade, även om de kulturellt sett är präglade av en viss religion, antingen positivt eller negativt. Att bli svensk kan för dem vara synonymt med att bli sekulariserad och/eller ta avstånd från en tidigare religionstillhörighet. Särskilt kan detta gälla människor som flytt från ett land där religionen har legitimerat ett förtryck.

Öppenheten och intresset för religionsutövning utifrån existentiella perspektiv har ökat i vårt land. Samtidigt har den religiösa praktiken i det senmoderna samhället blivit allt mer individualiserad. Det är inte ovanligt att människor som tillhör Svenska kyrkan ser sig som troende på sitt eget sätt, men kanske inte alltid på vad de uppfattar som kyrkans sätt.

I mötet med människor av annan tro kan intresset för den egna kristna traditionen öka, både dess trosinnehåll och praktik. I många kristna och andra religiösa traditioner tillmäts just trons praktik, dess utövande i olika former i gudstjänst och i vardag, en annan betydelse än vad som traditionellt gjorts hos oss. Därför behövs teologisk reflektion som fördjupar förståelsen av kyrkans tradition i relation till andra traditioner och en teologisk bearbetning av identitet och uppdrag som gagnar folkkyrkan och dess pastorala praxis i en tid då samhället förändras.

II Övergripande teologiska och pastorala resonemang

Svenska kyrkans identitet och uppdrag

I mötet med människor från andra religioner och andra kristna traditioner är Svenska kyrkans identitet och uppdrag utgångspunkten. Kyrkoordningen beskriver uppdraget så att syftet är att människor ska ”komma till tro på Kristus och leva i tro, en kristen gemenskap skapas och fördjupas, Guds rike utbreddas och skapelsen återupprättas.” (KO, Andra avd., Inledning). Att vara folkkyrka innebär uppdraget att bära evangelium till alla, vare sig de är medlemmar eller inte. En folkkyrka lever i dialog med människor och finns till för dem som bor eller vistas inom församlingens geografiska område. Vi står nu inför uppgiften att finna former för hur detta ska gestaltas i det mångreligiösa samhället.

Detta biskopsbrev handlar om de specifika mötena i samband med övergångsriterna i livets olika skeden. Tre perspektiv är särskilt viktiga i dessa möten, nämligen respekt för den enskilda människan, en god relation till andra trossamfund och en genomtänkt religions- och missionsteologisk grundhållning.

Respekt för den enskilda människan

Vid de kyrkliga handlingarna står mötet med den enskilda människan och hennes sammanhang i fokus, i övertygelsen om att varje människa är skapad till Guds avbild och att Gud är närvarande i mötet. Den pastorala utmaningen i samtalen inför kyrkliga handlingar är att skapa ett möte mellan människors egna tolkningar av och förväntningar på riten och kyrkans bekännelse och tradition.

Önskemålen om individuell utformning av kyrkliga handlingar blir alltmer uttalade. De behöver mötas med lyhördhet samtidigt som kyrkans tro och tradition lyfts fram. Det är viktigt att vara medveten om att även den som har sina rötter i en viss tradition inte nödvändigtvis omfattar den eller har så stora kunskaper om den. Men det som den enskilda människan bär med sig färgar förståelsen av innehållet i våra gudstjänster. När någon är förankrad i en annan tradition kan det vara viktigt att hitta anknytningspunkter till den och överväga om en text eller bön ur den traditionen kan finnas med i gudstjänsten. Förutsättningen är att sådana texter och böner är förenliga med vår kyrkas tro, bekännelse och lära.

En god relation till andra trossamfund

Som kyrka relaterar vi inte bara till enskilda människor, utan också till andra trossamfund i den ekumeniska och interreligiösa dialogen. Dessa dialoger är relaterade till varandra och har i

grunden med hela världen och hela mänskligheten att göra. I kyrkoordningen står det:

Utifrån kyrkans tro på Gud som skapande, upprättande och livgivande i hela världen, är den vidare ekumeniska kallelsen att verka för kyrkans enhet, mänsklighetens gemenskap och världens helande, samt att söka Guds tilltal i mötet med varje människa oavsett religiös tradition. (KO, Fjortonde avd., Inledning)

I några skrifter från SKR bearbetas dessa frågor vidare. Det finns allmänna riktlinjer för ekumeniska relationer i skriften *Tio tumregler för god ekumenik* (2005). I *Tro – dop – medlemskap ur ett ekumeniskt perspektiv* (2004) ges kunskap om hur andra kyrkor ser på de kyrkliga handlingarna. Och i *Charta Oecumenica* (2001) behandlas bl.a. frågan om friheten att själv välja sin religiösa tillhörighet: ”Vi förbinder oss att tillerkänna varje människa friheten att utifrån sitt eget samvete välja religiös och kyrklig tillhörighet. Ingen får drivas till att konvertera genom moralisk påtryckning eller materiella fördelar. Ingen som av fri vilja konverterar får heller hindras att göra så.”

I relation till människor av annan tro finns det en spänning, men inte en motsättning, mellan vittnesbörd och dialog. I det ekumeniska dokumentet *Kristet vittnesbörd i en mångreligiös värld* (2011), som antagits av såväl Kyrkornas världsråd som

Påvliga Rådet för Interreligiös Dialog och Evangeliska Världsalliansen, är utgångspunkten att kristna med glädje ska följa uppmaningen ”(var) ... alltid beredda att svara var och en som kräver besked om ert hopp. Men gör det ödmjukt och respektfullt i medvetande om er goda sak ...” (1 Petr. 3:15–16). Dokumentet uppmanar också till respekt och solidaritet med människor av annan tro.

Syftet med dialog och samarbete med människor av annan tro är inte konversion. Varje ärligt samtal innehåller dock ett vittnesbörd om den egna troserfarenheten, och om någon vill bli kristen ska det finnas en tydlig väg att gå, där kyrkan erbjuder undervisning och dop. Konversionen kan givetvis gå i andra riktningen – och då får vi respektera den som valt en annan tro. Vi företräder den dubbla övertygelsen att vi både måste betrakta dialogen som nödvändig i trohet mot Jesu exempel och alltid vittna om den unika gåva som vi fått ta emot i Kristus.

I framtiden kommer ekumeniska och interreligiösa möten i allt större utsträckning att äga rum i samband med de kyrkliga handlingarna. Det är av stor betydelse för den lokala församlingen att ha goda relationer med företrädare för de trossamfund som finns i dess närhet. När förtroendefulla relationer och ett gott samtalsklimat finns kan de flesta situationer lösas i samförstånd. Det är därför en viktig uppgift för församlingen både att ta initiativ till och medverka lokalt i ekumeniska råd och i att utveckla interreligiösa relationer.

Grundregeln vid utförandet av en kyrklig handling, som berör en medlem av ett annat trossamfund, är att detta så långt som är

rimligt bör ske i samförstånd med präst/pastor eller motsvarande i det andra samfundet och med respekt för de människor som frågar efter den kyrkliga handlingen. Sociala och eventuella säkerhetsmässiga konsekvenser bör vara en del av samtalet med den som önskar en kyrklig handling.

Religionsteologisk grundhållning

I mötet med människor av annan tro är det väsentligt med en genomtänkt religionsteologisk hållning. Det finns flera religionsteologiska dokument som är en god hjälp i detta arbete.

I Sann mot sig själv – öppen mot andra. Samtal om religionsteologi i Svenska kyrkan (2011), framhålls vikten av ett konstruktivt förhållningssätt till andra religioner och att Svenska kyrkans religionsteologi både ska ge uttryck för genuin nyfikenhet och uppskattning av goda värden i andra religioner och för det omistliga i vår egen tro. I dokumentet föreslås en s.k. inklusivistisk hållning som rimlig för vår kyrka, alltså en hållning som är öppen för att andra religiösa traditioner kan vara vägar till Gud, men som samtidigt slår vakt om den kristna trons särställning.

Ett annat sätt att uttrycka denna dubbelhet är att kyrkan sjunger om Kristus som världens ljus, inte för att polemisera mot andra, utan för att med glädje berätta hur vi lärt känna Gud genom Jesus Kristus och uttrycka vårt tack till Gud som älskar världen. En sådan tro får konsekvenser i relation till medmänniskan: ”Tillhör vi honom, älskar vi vår broder.” (Sv. Ps. 37:2) Samtalsdokumentet *Guds vägar*, som antogs av kyrkomötet 2001,

uttrycker vår kyrkas officiella hållning i kristen-judisk dialog. Guds vägar understryker betydelsen av respektfulla relationer och tar avstånd från antisemitism och ersättningsteologi: ”Tron på det nya förbundet och dess löften inbegriper inte att Gud upphävt förbundet med det judiska folket” (sid. 5). Konkret handlar det till exempel om att predika på ett sådant sätt att judisk tro inte framställs som en negativ motsats till kristen tro.

Men Guds vägar har än bredare relevans när det framhåller att ”djupast sett rymmer alla religioner något hemlighetsfullt, vars innersta väsen ingen kan utröna. Kanske är insikten om detta viktigare för all dialog än ambitionen att söka klarlägga vari skillnader och likheter består. När stolthet över den egna traditionen kombineras med ödmjukhet inför både det egna och andras arv, kan ett verkligt samtal börja.” (sid. 11)

Också skriften *Tio utgångspunkter för religionsteologisk reflektion och pastoralt handlande* (2001), kan vara till hjälp. Framförallt är punkterna 8 och 10 relevanta i detta sammanhang:

Andra religioner är boningar för den heliga Anden, men alla uttryck för religion är inte likvärdiga; det finns livsfientlig religiositet både i och utanför kyrkan.

När vi närmar oss religiösa traditioner gör vi det aldrig förutsättningslöst. Om utgångspunkten är att andra religioner är boningar för den heliga Anden, bemöter vi sannolikt dess företrädare på ett annat sätt än om vi tänker på religionerna som något fientligt. Vi kan då också söka det goda i

andra traditioner än vår egen. Att erkänna att kyrkan inte kan göra anspråk på att ensam vara platsen för den heliga Anden, är inte detsamma som relativism där all religiositet uppfattas som lika bra. Religion kan ta sig förtryckande uttryck. Vi kan därför inte acceptera allt, bara för att det har religiösa förtecken. (Punkt 8)

Till de förtryckande uttryck som kan aktualiseras i samband med kyrkliga handlingar hör en patriarkal syn på förhållandet mellan könen och den hederskultur som ibland följer med denna, liksom en stigmatisering av samkönade relationer. Det är viktigt att inse att detta är kulturella föreställningar som finns inom såväl kristendom som islam, och även i andra religiösa traditioner.

Vi välsignar gärna och tar med glädje emot välsignelse

Vi kan utan rädsla välsigna det som är livsbefrämjande och bejaka den bön som andra bär fram. När människor kommer till kyrkan och ber om Guds välsignelse, behöver vi inte fråga om religiös tillhörighet utan ger vidare den välsignelse som vi själva fått ta emot. När någon från en annan tradition vill välsigna, tar vi med tacksamhet emot den välsignelse som kommer från alla goda gåvors Givare. (Punkt 10)

Fyra religionsteologiska modeller

Tidigare nämndes dokumentet *Sann mot sig själv – öppen mot andra* (2011) som föreslår en inklusivistisk hållning som rimlig för Svenska kyrkan. Övriga nämnda dokument innehåller även de förhållningssätt till andra religiösa traditioner och frågan om relationen till andra religiösa traditioner har bearbetats teoretiskt av många. Ett exempel finns hos teologen Paul F. Knitter (2002). Han har identifierat fyra olika förhållningssätt, modeller, som den kristna kyrkan haft i relation till andra religiösa traditioner. Han benämner dem ersättningsmodellen, uppfyllelsemodellen, ömsesidighetsmodellen och acceptansmodellen. Sådana här modeller ger sällan en precis eller heltäckande verklighetsbeskrivning, men kan ändå tjäna som en pedagogisk orienteringshjälp i ett delvis nytt landskap.

Ersättningsmodellen har historiskt sett varit den vanligaste. Enligt den ska kristendomen ersätta alla andra religioner. Inte sällan citeras bibelställen såsom Apostlagärningarna 4:12: ”Hos ingen annan finns frälsningen, och ingenstans bland människor under himlen finns något annat namn som kan rädda oss.” Enligt denna modell uppfattas kristendom som motsatsen till religion; att religion handlar om att människan söker Gud, medan kristendomen handlar om att Gud söker människan. Hos Jesus, och endast hos Jesus, finns frälsningen.

Uppfyllelsemodellen kom att formuleras tydligt under Andra vatikankonciliet i början på 1960-talet. Enligt denna modell är andra religioner av stort värde, och man kan finna Gud i dem.

Argumenten hämtar man bland annat från fornkyrkan. Justinus martyren (ca 100–165 e.Kr) uttrycker i en av sina texter en tanke som verkar ha varit vanlig i fornkyrkan, om att det finns ett gudsfrö – ett logos spermatikos – nedlagt i varje människa. Gud har skapat världen på grund av sin godhet, gjort varje människa till sin avbild, och därför finns i varje människa ett frö av Gud. Gud finns med andra ord redan där och har skapat människan kristen, och det gäller bara att uppmuntra medmänniskan att finna gudsfröet inom sig. Gud har varit där före oss, marken är förberedd.

Ömsesidighetsmodellen är en direkt reaktion på de två andra modellerna. Att ersätta eller att uppfylla andra religioner gör enligt denna modell inte de andra religionerna rättvisa. Denna modell förespråkar istället det den kallar för genuin och autentisk dialog. Riktig dialog kräver enligt denna modell att man möts som jämlikar. Inte att en religion anser sig vara förmer än de andra. Inom denna modell väljer man därför att tala om den verklighet som man menar att alla religioner försöker beskriva och är en del av.

Acceptansmodellen slutligen, betonar att religionerna verkligen är olika varandra samt att olikheter är mer intressanta än likheter. De olika religionerna är enligt acceptansmodellen inte möjliga att översätta för varandra, vi är verkligen olika, och denna olikhet ska accepteras. Att förena två religioner är som att förena två olika storheter, exempelvis poesi och matematik. Målet blir istället att sträva efter att vara goda grannar, och att vårda sin egen trädgård.

Missionsteologisk grundhållning

En av församlingens grundläggande uppgifter är att bedriva mission. Ordet mission har använts på olika sätt i kyrkans tradition. Mission kan beskrivas som uppdraget att delta i Guds mission, Guds verk i världen (*Missio Dei*). Ordet mission kan också användas om det mer specifika uppdraget att göra Jesus Kristus känd, trodd och älskad.

Missio Dei lägger tyngdpunkten på vem som är sändare, och betonar att Gud har en sändning till världen där människor arbetar och lever tillsammans.

Sällskapsmission återkommer ofta inom kyrkans historia, särskilt under de senaste 200 åren. Den innebär en sammanslutning av människor, till exempel en folkrörelse eller ett sällskap, som har till uppdrag att bedriva mission.

I Svenska kyrkans historia, särskilt efter att Svenska Kyrkans Mission grundades 1874, har kyrkomyndigheten varit en bärande arbetsform. Där är kyrkor aktörer inom missionen. Svenska kyrkan samverkar med systerkyrkor som har uppdraget att vara kyrka i sin miljö. Kyrkomyndigheten betyder att ekumenik och mission förutsätter varandra.

Centralt i kristen tro är att kyrkan är kallad och sänd att dela Guds omsorg om hela världen, Guds mission: vår delaktighet i Guds strävan att göra skapelsen hel i alla dess relationer. I ljuset av evangeliet kan vi förstå kyrkans och församlingens sändning som en fortsättning på Jesu sändning: att tjäna, att förkunna evangelium, att befria, att i ord och handling vittna om Gud som

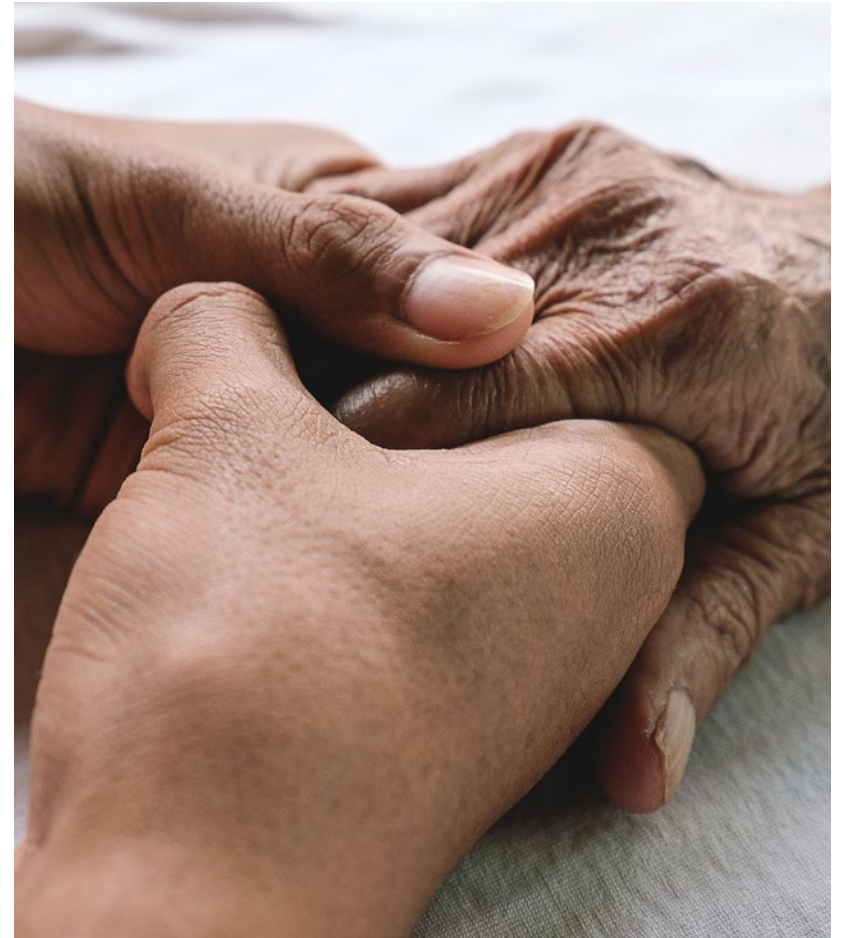
skapar och upprättar, att hela och bota, att ge liv, fred och försörjning. I mötet med människor av annan tro är det viktigt att inte utnyttja medmänniskans utsatthet för att ”vinna över” den andre till den kristna bekännelsen. Kyrkornas världsråd skriver i sitt missionsdokument *Tillsammans för livet* (2014):

I dagens pluralistiska och komplexa värld möter vi människor med många olika religioner, ideologier och övertygelser. Vi tror att Livets Ande skänker glädje och liv i överflöd. Därför kan Guds ande återfinnas i alla kulturer som bekräftar livet. Den heliga Anden verkar gåtfullt och vi förstår inte fullt ut Andens verk i andra trostraditioner. Vi erkänner att det finns inneboende värden och visdom i olika livgivande andligheter. Därför gör äkta mission ”den andre” till en partner i mission och inte till ett ”objekt”. (Punkt 9)

Samtidigt som kyrkan ska undvika att utnyttja medmänniskans utsatthet, är det viktigt att alltid vara tydlig med evangeliet om Jesus Kristus. Bekännelsen till den uppståndne är kyrkans hjärtpunkt. När öppenheten för den andre leder till otydlighet om den egna bekännelsen, är båda parter förlorare.

Mångdimensionell tillhörighet

Det som är problematiskt för kyrkorna upplevs inte alltid som problem av den enskilda människan. Antalet interreligiösa familjer, liksom det fenomen som kallas ”multiple religious belonging”

(mångfald av religiös tillhörighet) eller ”hybrid identities” (samman-satta identiteter) ökar. Det finns människor som inte ser någon mot-sättning i att tillhöra olika religiösa traditioner, att vara kristen muslim eller judisk buddhist. Det är ett faktum att ett nytt religiöst landskap är på väg att breda ut sig oavsett hur trossamfunden ser på detta.

I vissa kyrkor kan det vara svårt att ha en dubbel religiös tillhö-righet. Dubbelt medlemskap är ibland förbjudet och något som kan innebära uteslutning. Som företrädare för Svenska kyrkan är det en viktig uppgift att upplysa människor om de konsekvenser en dubbel tillhörighet kan leda till.

Kan vi be tillsammans?

Frågan om interreligiös bön och gudstjänst har diskuterats mycket de senaste decennierna och ett antal ekumeniska dokument har publicerats i ämnet. De finns sammanfattade och kommenterade i ett dokument från SKR: *Kan vi be tillsammans? Ett ekumeniskt studiematerial om bön i mångreligiös kontext* (2007). I dokumentet anges tre (renodlade) former av interreligiös bön: att närvara vid varandras bön, att be sida vid sida och att be tillsammans.

Att närvara vid varandras bön

Här handlar det enbart om att vara gäst vid ett annat trossamfunds gudstjänst. Det står var och en fritt att se sig som enbart åskådare eller som en deltagare som instämmer i böner och känner förkun-nelsen som ett tilltal. Kristna kan på detta sätt närvara vid samlingar med bön i andra religioners sammanhang.

Att be sida vid sida

Här firas en gemensam gudstjänst, men var och en läser och ber sitt samfunds texter och böner. Andemeningen är att alla ska kunna känna sig delaktiga i det som sägs – vilket inte behöver innebära att avstå från det som är unikt. Kristna ska alltså inte generellt avstå från att tala om Jesus Kristus eller Gud som treenig vid sådana tillfällen. I speciella situationer kan det dock vara pas-toralt motiverat att välja andra formuleringar än ”i Jesu namn” eller treenighetsformeln, t.ex. orden ”helige och barmhärtige Gud”. En gemensam gudstjänst förutsätter att alla har godkänt varandras bidrag och att inte medvetet provocerande material används.

Att be tillsammans

Här formuleras gemensamma texter och böner som inte exklusivt är sprungna ur någon tradition. Detta förutsätter att det finns en förtroendefull relation, byggd på tidigare samarbete, mellan de olika deltagarna. Att utforma en sådan gudstjänst kräver stor medvetenhet om skillnaden mellan att betona det gemensamma och att hamna i synkretism. Psaltaren innehåller många psalmer som är möjliga att använda inte bara för judar och kristna utan även för muslimer. Detsamma har ofta visat sig gälla Herrens bön.

I de kyrkliga handlingarnas sammanhang är det den första for-men som är den vanliga, att människor från andra trostraditioner är närvarande vid våra gudstjänster. Att be sida vid sida kan också bli aktuellt. En imam eller rabbin kan till exempel inbjudas

att läsa en text eller be en bön från sin tradition vid en vigsel- eller begravningsgudstjänst. På motsvarande sätt kan en präst i Svenska kyrkan medverka i ett annat trossamfunds gudstjänster. I alla gudstjänster i Svenska kyrkans ordning, där det förekommer inslag från andra trostraditioner, ansvarar prästen för att det som ingår inte är oförenligt med vår kyrkas tro, bekännelse och lära.

Tre kriterier till vägledning för gott pastoralt handlande

I det nya religiösa landskapet kommer en mängd olika situationer att uppstå som inte kan hanteras med hjälp av detaljerade regler för varje situation. Tre kriterier kan vara vägledning för de beslut som den tjänstgörande prästen måste fatta: konsekvenskriteriet, konfessionskriteriet och det ekumeniska kriteriet. Dessa kriterier måste hållas samman och i varje situation bör alla tre övervägas. I situationer då kriterierna pekar på olika handlingsalternativ kan dock ett kriterium behöva prioriteras framför de andra.

Konsekvenskriteriet

Konsekvenskriteriet innebär att goda lösningar ska bidra till att göra livet bättre för dem som lösningarna berör. Att göra livet bättre handlar i detta sammanhang om att hjälpa människor att bli ansvariga för sina liv, att få möjlighet att känna tillit till Gud, finna gemenskap och delaktighet och att bygga goda och varaktiga relationer. Detta kriterium motiveras utifrån kärleksbudet (Matteusevangeliet 22:37–39).

Konfessionskriteriet

Konfessionskriteriet säger att en god lösning inte får strida mot Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära.

Det ekumeniska kriteriet

En god lösning bör ta hänsyn till det ekumeniska samförstånd som uttrycks i *Charta Oecumenica* (2001) och *Tio tumregler för god ekumenik* (2005) – regler som delvis också kan ge vägledning i relationen till andra religioner.

Mot bakgrund av det ovan framhållna kan vi som företrädare för Svenska kyrkan möta människor från andra religiösa traditioner utifrån en stabil teologisk grund och med trygghet, i såväl vardagens möten som i formell dialog och ett gemensamt gudstjänstfirande.

III Dop

Religionsteologiska frågor

I luthersk tradition är dopet den enda av de kyrkliga handlingarna som är ett sakrament. Dopot är den specifikt kristna initiationsriten. I dopet blir den enskilde delaktig i Jesu död och uppståndelse. Dopot innebär ett inlemmande i Kristus och den kristna kyrkan. I *Leva i dopet. Brev från biskoparna till Svenska kyrkans präster och församlingar* (2011) utvecklas dopets innebörd. Här tar vi endast fasta på de religionsteologiska aspekterna.

En grundtanke i dogudstjänsten är att Gud vill gemenskap. Från religionsteologisk synpunkt ställer det oss inför frågan om dopet är det enda sättet för Gud att upprätta gemenskap med oss människor. Finns det en grundläggande gemenskap mellan Gud och alla människor som aktualiseras och befästs på olika sätt?

När vi säger att dopet ger gemenskap med Gud uttalar vi oss inte om de icke döptas gemenskap med Gud. Vi tror dock att genom att alla människor är skapade till Guds avbild finns en grundläggande relation till Gud. Och vi kan med förtröstan överlämna alla människor i Guds kärleksfulla omsorg.

Vad är det då som utmärker den gemenskap med Gud som konstitueras av dopet? Dopot ger såväl ett förnyat liv som kallelsen till tjänst för Guds rike. När vi lever i vårt dop kan vi möta det som är nytt och annorlunda utan fruktan. Det uppdrag som ges i

dopet är att leva i gemenskap med Gud, andra människor och hela skapelsen och så verka för det goda livet. Dopet fördjupar vår kallelse att vara människa. Vidare innebär dopet uppgiften att stå på de svagas sida, verka mot förtryck och för rättvisa och försoning. Det innebär också att stå upp för andra trosgemenskapers rätt att utöva sin tro, och att samverka med dem för att bygga ett gott samhälle.

Pastorala frågor

Undervisning

Dop hör samman med undervisning. När det gäller människor som kommer från en annan religiös tradition är det viktigt att reda ut eventuella misstolkningar av kristendomen, men också att hitta sätt att anknyta till deras trostradition. Ett gott pastoralt handlande underlättas om vi har kunskap om andra religioner och goda kontakter med deras företrädare.

Dop av barn till föräldrar från olika religiösa traditioner

Vid dop av barn där föräldrarna tillhör olika trostraditioner bör man försäkra sig om att båda förstår dopets innebörd. Om den ena vårdnadshavaren motsätter sig dop av ett barn, får prästen enligt kyrkoordningen inte döpa barnet (KO, 19 kap. 2 §). Om en förälder inte har vårdnad har denne inte rätt att vara med och bestämma. Samtal bör naturligtvis ändå föras för att om möjligt nå en samsyn. Enligt kyrkoordningen som i detta hänseende bygger

på regleringen i 4 § lagen (1998:1593) om trossamfund, måste barn över tolv år ge sitt samtycke till dop i de fall dopet medför att barnet blir tillhörigt Svenska kyrkan, se vidare nedan under rubriken ”Medlemskap”.

Barnvälsignelse

Att istället för dop erbjuda barnvälsignelse är inte förenligt med Svenska kyrkans pastorala praxis, eftersom detta kan motsäga vår dopsyn eller bidra till att göra vår dopsyn otydlig. När föräldrar vill att deras barn ska välsignas kan vi uppmärksamma dem på att detta kan ske i samband med kommunionen och i enskild själavård.

Föräldrar som tillhör annan kyrka

Ibland begär föräldrar, som tillhör ett annat kristet trossamfund, dop av sitt barn i Svenska kyrkan. Bevekelsegrunder för detta är allt oftare att det egna kristna trossamfundet inte finns i närheten. Men det kan också vara en önskan om att barnet ska ”bli svenskt”, negativa erfarenheter av det egna samfundet eller att man inte delar det egna samfundets värderingar i vissa frågor. Det kan handla om de som är samboende utan att vara gifta, lever i samkönade relationer eller är ensamstående föräldrar. Här bör vi i enlighet med det ekumeniska kriteriet i första hand hänvisa till deras eget samfund, men om det är omöjligt bör konsekvenskriteriet väga tyngst. Det innebär att barnet kan döpas i vår kyrkas ordning.

Faddrar

Det händer att föräldrarna önskar välja någon till fadder som tillhör en annan religiös tradition. Enligt kyrkoordningen, 19 kap. 7 §, ska en fadder vara döpt och villig att dela ansvaret för den döpta personens kristna fostran. Det går dock att finna andra sätt att markera att en person har en speciell roll för den som ska döpas. Hon eller han kan vid dop tillfället bli tagen i anspråk med olika uppgifter och på så sätt bli bekräftad som dopvittne eller medvandrare enligt föräldrarnas önskan. I de fall där föräldrarna inte har någon döpt person som de vill utse till fadder finns möjligheten att församlingen erbjuder en fadder.

Dop av asylsökande och papperslösa

Asylsökande är lika välkomna in i kyrkans gemenskap som alla andra. Dop av asylsökande och papperslösa ställer oss dock inför en rad specifika frågor av pastoral, etisk och kyrkorättslig natur.

Asyl med hänvisning till förföljelse på grund av religiös övertygelse finns med i FN:s flyktingkonvention och i svensk utlänningslagstiftning. Det är dock mycket svårt att få asyl på grund av att man under tiden i Sverige blivit kristen. Inte sällan ifrågasätter migrationsmyndigheterna trovärdigheten i konversionen. Även om konversionen bedöms som genuin kan migrationsmyndigheterna hänvisa till att personen kan leva som kristen i hemlandet trots svårigheter eller att hemlandets myndigheter är kapabla att skydda personen. Detta synsätt är i många fall orealistiskt med tanke på vissa länders syn på religionsfrihet eller interna konflikter. Eftersom

tro kommer till uttryck i tankar, ord och gärningar vore det mot all grundläggande teologisk insikt att begära att någon ska leva som hemligt kristen i en fientlig omgivning.

Att en person låter döpa sig medför inte i sig att det blir lättare att få asyl. Frågan om eventuellt missbruk av dopet som sakrament i dessa fall har därför blivit i det närmaste orealistisk. I och med att dopet i sig sällan kan anföras som asylskäl, blir andra frågor viktiga. I många länder kan den som har konverterat till kristen tro bli diskriminerad och förföljd. Det hör till prästens själavårdsansvar att ge dopkandidaten tillfälle att reflektera över kristen tro, dopets innebörd och sin egen livssituation, liksom att man inte kan räkna med att dopet kommer att underlätta rätten till asyl i Sverige. Det är viktigt att få klarhet i om den som begär dop riskerar förföljelse i hemlandet samt försäkra sig om att dopkandidaten inser de risker dopet kan medföra i det fall hon eller han blir utvisad till hemlandet.

Att döpa ensamkommande barn och ungdomar medför ett speciellt ansvar. Vid dop av barn under 18 år krävs alltid vårdnadshavarens tillstånd enligt kyrkoordningen. Det finns alltid en vårdnadshavare eller god man som utsetts för barnet enligt lag (2005:429) om god man för ensamkommande. Alla är välkomna till dopet, men när det gäller barn och unga i en utsatt situation krävs en särskild lyhördhet och omsorg från församlingens sida. Att döpas för att konvertera är ett stort steg som kan få långtgående och smärtsamma konsekvenser för en ung människa i relation till familj, släkt och medlemmar i det trossamfund som konvertiten

lämnar. Det går inte att förutsätta att vare sig vårdnadshavare, god man eller den unga människan är fullt medveten om det.

Asylsökande befinner sig ofta i en situation där de är särskilt sårbara, något som kräver stor varsamhet från församlingens sida. Det är värt att påminna sig om att tillhörigheten till församlingen i många fall är den viktigaste gemenskapen i det nya landet för den asylsökande. Dit har de sökt sig för gemenskap, eller följt med vänner och bekanta som redan finns där.

Givetvis kan den som är asylsökande finnas med i församlingens gemenskap i avvaktan på dop. Om den asylsökande efter moget övervägande vill döpas ska vi med glädje döpa och vinnlägga oss om att den döpte fortsatt blir en del av gemenskapen. Om personen flyttar till en annan ort eller ett annat land, eller om den överförs eller utvisas till annat land, bör församlingen hjälpa vederbörande att få kontakt med en församling på den nya orten.

Dop av konvertiter

Varje situation och möte med dem som önskar dop för att konvertera är unik. Det gäller både de som är födda och uppvuxna i Sverige och de som kommit hit från andra länder.

Somliga av dem som ursprungligen kommer från andra länder har levt länge i Sverige. Andra är nyligen komna från ett land där man haft kontakt med kristen tro och har en god kunskap med sig. Ytterligare andra saknar både erfarenheter och kunskap. Situationen i Sverige är förstås också unik. Några av dem vi möter kommer under överskådlig tid att finnas på den ort där kontakt med en

församling har uppstått. Andra kommer att flytta eller förflyttas vilket medför att den relation som påbörjats i ett sammanhang kan behöva fullföljas i ett annat. Det är viktigt att stödja denna person att komma i kontakt med kyrkan på sin nya ort. En annan problematik berör möjligheten att kommunicera med varandra. Många kan enbart sitt hemlands språk. Det kan betyda att den enda möjligheten att kommunicera är via tolk. Det begränsar förstås möjligheterna till undervisning och gör att det kan ta lång tid innan det är möjligt att genomföra dop och därmed konvertera.

Den som döps som vuxen är enligt vår kyrkas ordning också konfirmerad (KO, 22 kap. 3 §). Det betyder att förberedelserna inför dopet bör ses i det perspektivet. Samtidigt är det viktigt att de krav som ställs inte skymmer vår kyrkas betoning av dopet som ett uttryck för Guds förekommande nåd.

Utifrån detta vill vi ge två pastorala råd då människor kommer med önskan att konvertera från annan tro och döpas:

Personen bör för det första få ett samtal där relevant information lämnas om dop och (i förekommande fall) dopets koppling till asylprocessen. Här bör de grundläggande skälen till varför en person önskar konvertera framgå. I detta samtal bör det också bli tydligt hur processen i församlingen ser ut fram till dop och medlemskap i Svenska kyrkan.

För det andra bör personen under minst sex månader leva med i församlingens gudstjänstliv. Under denna tid bör personen få stöd att förstå något av kyrkans tro och tradition liksom hur detta tar sig uttryck i gudstjänst, verksamhet och liv. Personen bör också få möjlighet att förstå något av kyrkans roll i det svenska samhället. Tiden

påverkas förstås av möjligheten att kommunicera med varandra.

En fråga som ibland aktualiseras är möjligheten att ta del av nattvarden. Enligt vår kyrkas teologi och ordning föregår dopet nattvarden (KO, 20 kap. 2 §). Däremot ställer vi inte frågan till den som kommer för att få ta emot nattvarden om han eller hon är döpt. Detta bör därför aktualiseras i undervisningen.

Ibland vill den som ska döpas för att konvertera markera ett avståndstagande från sin tidigare trostradition. I sådana fall kan det vara viktigt att föra ett samtal med dopkandidaten om hon eller han i första hand går från något eller till något. Det bästa i en sådan situation är att stödja dopkandidaten i den ofta svåra bearbetningen av eventuella negativa erfarenheter av den egna, tidigare trostraditionen.

Medlemskap

Den som döps i Svenska kyrkans ordning blir normalt medlem i Svenska kyrkan. Det gäller för den som är svensk medborgare eller är bosatt i Sverige. Det betyder att den som är asylsökande, papperslös, men även gäststudent eller liknande inte automatiskt blir medlem genom dopet. Frågan är under utredning och regelverket kring medlemskap kan komma att ändras, men än så länge (2019) gäller att beslut om medlemskap i dessa fall fattas av kyrkostyrelsen, och den präst som förrättar dopet har ansvar för att meddela kyrkostyrelsen att dop skett. En medlem i Svenska kyrkan som inte är folkbokförd i landet har dock för närvarande inte rösträtt i kyrkliga val, är inte valbar till kyrkliga beslutande organ och betalar normalt inte kyrkoavgift.

IV Konfirmation

Religionsteologiska frågor

Konfirmation är en aktualisering av dopet, en välsignelsehandling med bön om Anden. I ordet konfirmation, som betyder bekräftelse, ligger att dopet har ägt rum och att konfirmationsgudstjänsten bekräftar och levandegör vad dopet redan har gett. Konfirmationen har också funktionen att vara ett redskap i en ung människas sökande efter sin identitet. Dessa båda aspekter hänger naturligtvis ihop: som bekräftelse av dopet handlar det om att finna och stärka identiteten som kristen. I ett samhälle där kulturer möts är det viktigt att hjälpa ungdomar att finna denna identitet i dialog och samspel med, och inte i motsättning till, människor med andra trosövertygelser. Ett mål för konfirmationen är att hjälpa ungdomarna att bli sanna mot sig själva och öppna för andra.

Pastorala frågor

I en del församlingar, framför allt i storstäderna, är det nu snarare regel än undantag att det i konfirmandgruppen finns ungdomar som inte tillhör Svenska kyrkan. I vissa församlingar är dessa i majoritet och kan såväl komma från andra kristna samfund som ha en muslimsk, buddhistisk eller annan bakgrund.

Konfirmation av ungdomar från andra kyrkor

Det finns inga formella hinder för att ungdomar som tillhör orientaliska, ortodoxa eller romersk-katolska kyrkor deltar i vårt konfirmandarbete. Samtidigt bör vi av ekumeniska skäl visa respekt för de kyrkor som ungdomarna ursprungligen tillhör.

Vi måste i samtal med ungdomarna och deras föräldrar vara tydliga och berätta att om de konfirmeras i vår kyrka förutsätter detta att de är medlemmar i Svenska kyrkan och att de då normalt förlorar sitt medlemskap i sin ursprungliga kyrka. Även den som tillhör en annan evangelisk-luthersk kyrka inom Lutherska världsförbundet eller en kyrka eller ett samfund som Svenska kyrkan genom beslut av kyrkomötet ingått en överenskommelse om särskild ekumenisk samverkan med får konfirmeras i Svenska kyrkan (KO, 22 kap. 2 §). Av ekumeniska skäl bör prästen om möjligt samtala med företrädare för den kyrka som konfirmanden kommer från. Till slut är det ändå den enskilda människans önskan som bör finnas i centrum.

Det fordras ekumenisk varsamhet i de fall då personen i fråga sedan tidigare är konfirmerad i en annan kyrklig tradition. Vi noterar att den som tillhör den ortodoxa kyrkan har blivit konfirmerad i samband med dopet med en annan innebörd än konfirmation i Svenska kyrkans ordning. I den romersk-katolska kyrkan finns däremot en fristående konfirmationsakt. Om en ung döpt människa vill bli medlem i Svenska kyrkan kan konfirmandtiden ge en introduktion till vår kyrkas tro och liv. Dessutom kan själva riten bekräfta och tydliggöra ett inträde i Svenska kyrkan.

Att ordna konfirmandundervisning gemensamt med ett annat kristet trossamfund bör övervägas noga i samråd med biskop, respektive regional kyrkoledare eller motsvarande. Det kan finnas olika grundläggande uppfattningar om konfirmationens innebörd. Även om undervisningen är gemensam bör konfirmationsgudstjänsten ske inom respektive samfund.

Inbjudan till konfirmation i mångreligiösa områden

I församlingar i mångreligiösa områden kan det vara en särskild utmaning att besöka skolklasser för att informera om konfirmandverksamheten, inte minst om endast en minoritet av eleverna tillhör Svenska kyrkan.

Om barn från andra religiösa traditioner deltar i konfirmandundervisningen måste man försäkra sig om att föräldrarna vet vad det innebär och ger sin tillåtelse. Av respekt för andra religioner bör ett principiellt samtal i frågan föras med lokala andliga ledare så att vederbörande är införstådda med det som sker. När Svenska kyrkans medarbetare har god kunskap om andra religioner och religiösa traditioner, och kan knyta an till dem, ger det en särskild dimension åt konfirmandtiden för alla som deltar.

Där oenighet råder

Om vårdnadshavare till ett barn under 18 år inte ger sin tillåtelse till att barnet konfirmeras – hur bör man då handla?

De avvägningar som behöver göras mellan ungas möjligheter till självbestämmande och vårdnadshavares rätt och skyldighet

att bestämma över sina barn är desamma oavsett vilken kyrkotillhörighet barn/föräldrar har. Prästen bör, liksom vid dop, verka för en lösning i samförstånd. Det kan skada en ung människa om kyrkan går in i en konflikt med föräldrarna.

I kyrkoordningen finns inga bestämmelser om avvägningen mellan ungdomars inflytande över beslut om att delta i konfirmationen och vårdnadshavarnas inflytande. I detta fall gäller allmänna föreskrifter i föräldrabalken (1949:381). Enligt 6 kap. 11 § föräldrabalken ska vårdnadshavaren i takt med barnets stigande ålder och utveckling ta allt större hänsyn till barnets synpunkter och önskemål. Enligt FN:s konvention om barns rättigheter, till vilken Sverige har anslutit sig, ska konventionsstaterna respektera barnets rätt till tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet. Prästen ska alltså respektera vårdnadshavarnas rättigheter och skyldigheter att, på ett sätt som är förenligt med barnets fortlöpande utveckling, ge barnet ledning i att utöva sin rätt.

Till skillnad mot vad som gäller för dopet, som medför kyrkotillhörighet och därav följande skyldigheter och rättigheter, har konfirmationen ingen motsvarande rättslig betydelse. Det torde innebära att de ungdomar som vill konfirmeras i regel bör kunna avgöra detta själva. Men där oenighet trots allt råder bör prästen, liksom vid dop, verka för en lösning i samförstånd.

I vissa fall tillåter föräldrarna att deras barn följer sina kamrater till konfirmandundervisningen men inte att de konfirmeras. Om ungdomen ändå vill finnas med vid konfirmationsgudstjänsten behöver detta lösas på ett pastoralt sätt i samråd med konfirmanden och dennes föräldrar.

I vår kyrka är konfirmationen inget sakrament, men kan av andra traditioner uppfattas som det. Det är därför viktigt med pastorala lösningar som inte skapar otydlighet kring konfirmationens betydelse.

V Vigsel

Religionsteologiska frågor

Äktenskapet hör enligt luthersk teologi hemma på skapelsens område och är inte ett sakrament. Det finns därför inga teologiska hinder för en medlem av vår kyrka att ingå äktenskap med en annan trosbekännare, vare sig detta sker i Svenska kyrkans ordning eller någon annan ordning.

Tanken om att ”gärna välsigna och med glädje ta emot välsignelse” (*Tio utgångspunkter för religionsteologisk reflektion och pastoralt handlande*, 2001, punkt 10) är relevant i vigsels sammanhang. Vi kan gemensamt glädjas åt, och be om, Guds välsignelse över människors samhörighet och över livet som oupphörligt förnyas. Ett interreligiöst äktenskap innebär en speciell form av religionsmöte, där det är betydelsefullt att bådars religiösa gemenskaper bejakar och stödjer de blivande makarna.

Samtidigt bör vi vara medvetna om att religion eller kultur kan ta sig förtryckande uttryck, inte minst på sexualitetens område. Också vår kyrkas tradition rymmer sådana exempel. Positiva förändringar är resultatet av en lång teologisk, ecklesiologisk och ekumenisk process. SKR:s skrift *Äktenskap där religioner möts* (2011) kan ge vidare vägledning.

Pastorala frågor

Vigseln aktualiserar såväl juridiska som pastorala frågor. Ibland kan en borgerlig vigsel, med efterföljande förböns- och välsignelsegudstjänst i respektive trossamfund, vara en bra lösning när makarna kommer från olika religiösa traditioner. En annan möjlighet kan vara en interreligiös välsignelseakt som manifesterar och bejakar båda parternas religiösa arv.

Vigselsamtalet

Vigselsamtalet blir extra viktigt när det är fråga om ekumeniska eller interreligiösa äktenskap. Förälskade par tonar gärna ned skillnader i livsåskådning. Att samtala om synen på vad ett äktenskap innebär kan klargöra omedvetna föreställningar om och förväntningar på äktenskapet. Det är angeläget att erbjuda par som ingår interreligiösa äktenskap möjlighet till samtal om vad det innebär att leva samman när man kommer från två olika religiösa traditioner.

Ekumeniska hänsyn, men också värnandet av Svenska kyrkans identitet, gör att prästen vid vigselsamtalet bör få en bild av skälen till att ett par, där bara en tillhör Svenska kyrkan, vill vigas i vår kyrkas ordning. Det kan handla om att vi har en enklare procedur än kyrkor som kräver någon form av äktenskapsskola före vigseln eller att det andra trossamfundet inte accepterar skilsmässa och/eller omgifte efter skilsmässa. Endast i undantagsfall bör en vigsel genomföras om ingen av de två tillhör Svenska kyrkan. En av dem bör i sådana fall höra till en kristen kyrka.

I vigelsamtalet bör man ta upp skillnader i synen på relationer och vad som ska gälla i fråga om barnens religiösa fostran. Barnens rätt till ett andligt och kulturellt sammanhang bör tas upp. Vilken tradition ska eventuella barn tillhöra? Ska en pojke i ett kristet-muslimskt äktenskap döpas och/eller omskäras – eller få bestämma själv som vuxen? I vilken kyrka ska barnen i ett äktenskap mellan en katolik och en protestant ha sin primära hemvist?

Vigselgudstjänstens utformning

Vigselgudstjänsten, eller välsignelsen av ett borgerligt ingånget äktenskap, kan utformas på ett sätt som synliggör att två religiösa traditioner möts. För vigslar mellan katoliker och medlemmar av vår kyrka finns förslag på hur man utformar en gudstjänst med inslag från respektive traditioner i dokumentet *Ekumeniska äktenskap. Pastoral rådgivning, Stockholms katolska stift och Svenska kyrkan* (1999).

Texter och böner från andra religiösa traditioner kan läsas i samband med en vigselgudstjänst i Svenska kyrkans ordning genom medverkan av en företrädare för det andra trossamfundet. En präst från Svenska kyrkan kan också medverka i ett annat trossamfunds vigsel. Det måste dock ske med urskillning och med hänsyn tagen både till konfessionskriteriet och det ekumeniska kriteriet. Det måste vara tydligt vem som leder gudstjänsten, i vilken ordning den genomförs och att en prästs medverkan är förenlig med Svenska kyrkans bekännelse. Alla medverkande måste vara överens om vad som framförs och det bör tydligt

markeras att texterna kommer från olika traditioner. Detta förutsätter att de medverkande har planerat vigseln gemensamt.

Juridiska frågor

Vigseln har betydande rättsverkan. Det är därför viktigt att vara extra noggrann med det formella, t.ex. vem som leder gudstjänsten, att vigseln förrättas av en behörig vigselförrättare, samt i vilken ordning den genomförs. Det är också viktigt att vara bekant med de rättsliga frågorna kring äktenskap i andra traditioner, inte minst inom islam, och speciellt i det fall då en av parterna inte är svensk medborgare. I SKR:s skrift *Äktenskap där religioner möts* (2011) finns redogörelser för judisk och muslimsk äktenskapssyn. Det som gäller när den ena personen tillhör den romersk-katolska kyrkan behandlas i det nämnda dokumentet *Ekumeniska äktenskap, Pastoral rådgivning* (1999).

Vid vigsel kan andra språk än svenska användas. Men i vigselgudstjänsten kan tillkännagivandet jämföras med när en myndighet eller en domstol fattar ett beslut, och enligt lagen ska sådana beslut alltid uttalas på svenska. Det kan dock i vigselgudstjänsten kompletteras med uttalandet på ett annat språk.

Den 1 juli 2014 skärptes bestämmelserna i bl.a. äktenskapsbalken, brottsbalken och lagen (1993:305) om rätt att förrätta vigsel inom trossamfund i syfte att stärka skyddet mot tvångsäktenskap och barnäktenskap. Barn kan inte längre få dispens för att gifta sig vilket innebär att möjligheten till dispensen för äktenskap vid 15 års ålder har tagits bort.

Par av samma kön

Svenska kyrkan är ett trossamfund som viger par av samma kön. Det kommer med all sannolikhet att innebära att sådana par, där den ena eller båda parterna tillhör ett annat trossamfund som inte viger samkönade par, vänder sig till vår kyrka för vigsel. Här är det viktigt att tydliggöra konsekvenserna av en sådan vigsel för den som inte tillhör Svenska kyrkan, så att vi inte oreflekterat medverkar till något som kan skada personen i fråga. Det ekumeniska kriteriet kan i detta sammanhang inte innebära att hänvisa till ett annat samfund. Däremot bör man försäkra sig om att den som begär vigsel är beredd på att det kan medföra konsekvenser, till exempel uteslutning från det trossamfund hon eller han har tillhört. I detta fall bör prästen tillsammans med paret försöka komma fram till vad som är den bästa lösningen för dem. Ytterst är det parets egen önskan som behöver sättas främst.

VI Begravning

Religionsteologiska frågor

Begravningen aktualiserar eskatologin, en av de frågor där det finns tydliga skiljelinjer mellan religionerna. Framför allt finns skillnader mellan å ena sidan de abrahamitiska religionerna, som räknar med ett enda jordeliv och därefter någon form av liv efter döden, och å andra sidan de religiösa traditioner som har olika föreställningar om reinkarnation. En kristen begravningsgudstjänst får sin karaktär av påskens evangelium om Jesu död och uppståndelse. Föreställningar om reinkarnation är inte förenliga med Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära och ska därför inte förekomma vid en begravningsgudstjänst i Svenska kyrkans ordning.

Det finns skillnader också mellan de abrahamitiska religionerna. En sådan är att tanken på domen och den dubbla utgången är mycket mer framträdande inom de flesta muslimska traditioner. Å andra sidan är tanken på ett liv efter detta inte så central i judendomen som i kristendomen och islam. Den s. k soteriologiska frågan blir också aktuell: vad föreställer vi kristna oss händer med dem som inte är kristna när de dör? Här är det viktigt att framhålla att det till slut inte är vår sak att uttala oss om vad som sker med en människa efter döden, vare sig kristen eller icke-kristen. Allt sådant ligger i Guds händer.

Pastorala frågor

Vid begravningsgudstjänsten är det särskilt viktigt med ett varmt och pastoralt handlande. När en medlem i en interreligiös familj avlider uppstår många frågor kring vad som är rätt för dem – både formellt och känslomässigt. Speciellt gäller det begravning av barn till föräldrar med olika religionstillhörighet, där man kanske inte har avgjort vilken tradition barnet primärt ska tillhöra. Frågorna gäller både medverkan av präst vid begravning av icke kyrkotillhöriga och hur vi bäst stödjer dem vars anhöriga begravs i andra trossamfunds ordning.

Begravningsgudstjänst för person som inte tillhör Svenska kyrkan

Normalt sker begravningsgudstjänst i Svenska kyrkans ordning om den avlidna tillhört kyrkan. Kyrkoherden kan dock besluta om att göra undantag: ”Även när den avlidna inte tillhörde Svenska kyrkan får en begravningsgudstjänst firas, om det finns särskilda skäl” (KO, 24 kap. 1 a §). När anhöriga önskar begravningsgudstjänst för någon som inte tillhört vår kyrka är det viktigt att samtala om skälen för det. Den avlidna och de skäl som kan ha funnits för att inte tillhöra kyrkan måste respekteras. Samtidigt ska de anhöriga bemötas med värdighet och respekt.

Begravningsgudstjänst för kristna från andra kyrkor

Om någon som tillhör en annan kristen kyrka har önskat begravningsgudstjänst i vår kyrka bör vi, i enlighet med det ekumeniska kriteriet, i första hand hänvisa till den andra kyrkan eller, om så

är möjligt, förrätta begravningsgudstjänsten i samarbete med en präst eller pastor i den andra kyrkan. Om detta inte är möjligt och det finns särskilda skäl för det, kan vi utifrån konsekvenskriteriet genomföra en begravningsgudstjänst i Svenska kyrkans ordning.

Begravningsgudstjänst för personer från andra religioner

Även när det gäller begravningsgudstjänst i vår kyrkas ordning för en person av icke-kristen trostillhörighet fattas beslutet av kyrkoherden. Det bör dock bara ske om personen själv önskat sådan gudstjänst och anhöriga är införstådda med det. Även här gäller råden att i första hand hänvisa till personens eget trossamfund eller, om förutsättningar finns, att genomföra begravningen i samarbete med företrädare för det samfundet. Sådan samverkan kan innebära att begravningen hålls i Svenska kyrkans ordning med inslag av textläsning och bön från den andra traditionen. Men detta förutsätter att den inte innehåller något som strider mot Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära. Det måste tydligt framgå vilken tradition de olika texterna hör hemma i.

Om den avlidna varit medlem i Svenska kyrkan, men varit gift eller samboende med en person av annan tro, kan det i vissa fall vara möjligt att låta en företrädare för ett annat trossamfund medverka vid begravningsgudstjänsten om de anhöriga önskar det.

Om den avlidna har muslimsk anknytning – till exempel ett barn i ett kristet-muslimskt äktenskap – kan en möjlighet vara att först hålla begravningsgudstjänst i kyrkan och därefter en muslimsk ritual vid graven. (Den muslimska begravningsritualen

sker enbart vid graven.) Den möjligheten kan användas även när det gäller andra religioner.

Om en präst ska medverka med bön eller textläsning i en begravningsgudstjänst som leds av en företrädare för en annan religion, ska det framgå för de församlade att hon eller han är gäst och bara står för sina egna inslag, inte för helheten. Det är dock ur vårt perspektiv väsentligt att gemensamt förbereda gudstjänsten.

Det är av principiella skäl viktigt att alltid klargöra vem det är som leder begravningsgudstjänsten. Om en präst i Svenska kyrkan leder måste gudstjänsten följa Svenska kyrkans ordning. Dock får en präst i Svenska kyrkan leda gudstjänster och kyrkliga handlingar enligt den ordning som gäller i någon annan evangelisk-luthersk kyrka inom Lutherska världsförbundet eller i en kyrka eller ett samfund som Svenska kyrkan genom beslut av kyrkomötet ingått en överenskommelse om särskild ekumenisk samverkan med. (KO, 17 kap. 17 §) Om så inte är fallet är prästen inte begravningsförrättare, utan endast medverkande.

Förberedelse och uppföljning av begravningen

Samtalet inför begravningsgudstjänsten får en särskild dimension när den avlidna eller de anhöriga inte tillhör Svenska kyrkan. Det gäller att medverka till att de anhöriga förstår innebörden av och är införstådda med det som ska ske. Begravningsritualer i andra traditioner än den egna kan ibland förefalla obegripliga och alierande, särskilt för den som inte förstår språket eller är

bekant med riten. När man arbetar i en församling där många tillhör andra trossamfund, är det klokt att skaffa sig grundläggande kunskap om begravningsritualer i dessa samfund för att kunna stödja de anhöriga. Det handlar både om att anhöriga från andra traditioner ska kunna förstå ordningen för Svenska kyrkans begravningsgudstjänst och att hjälpa våra medlemmar till kunskap och insikt om andra begravningsritualer.

Vi bör också vara medvetna om att det till exempel inom islam inte finns en själavårdstradition i vår mening. Man kan inte vänta sig att imamen tar kontakt med de anhöriga före begravningen. Detta är inte ett uttryck för bristande engagemang utan hänger samman med att det traditionellt funnits andra former för sorgebearbetning. Vanligt är att släktingar, vänner och grannar omedelbart efter dödsfallet sluter upp för att ge sitt stöd till de närmast sörjande. Det finns emellertid skäl att förvänta sig att de religiösa företrädarnas roll kommer att förändras som ett svar på de behov som uppstår i ett mer individorienterat samhälle som Sverige.

Synen på när och hur en begravning ska ske skiljer sig i många traditioner från svensk praxis. I vissa traditioner måste den ske inom en viss, ofta mycket kort, tidsrymd. I några traditioner är kremering otänkbar.

När det gäller uppföljningen av begravningen är det viktigt att vara observant på att om den avlidna inte varit medlem i Svenska kyrkan, kommer anhörig inte automatiskt att få någon inbjudan till sorgegrupp, förutsatt att inbjudningarna sker med hjälp av

kyrkobokföringsregistren. En präst som lett eller medverkat vid begravningen, eller på annat sätt fått reda på att en församlingsmedlem förlorat en anhörig av annan tro, bör ta ansvar för att hon eller han erbjuds att få bearbeta sin sorg i sorgegrupp eller på annat sätt.

Slutord

Vid de kyrkliga handlingarna i en mångreligiös kontext ska vi som företrädar Svenska kyrkan vittna om vår tro, göra det som är för- enligt med vår kyrkas tro, bekännelse och lära, visa öppenhet och omsorg om människor som kommer ur en annan trostradition samt vara gränsöverskridande utan att bli gränslösa. Så kan vi med trygghet gestalta vad det är att vara folkkyrka i ett mångreligiöst och ständigt föränderligt samhälle.

För vidare läsning

Här presenteras några skrifter och internetresurser som kan vara till vägledning i interreligiösa relationer.

Böcker och skrifter

Ekumeniska äktenskap. Pastoral rådgivning. Stockholms katolska stift och Svenska kyrkan, 1999. Teologiska och pastorala överväganden samt förslag till hur man kan utforma en vigselgudstjänst med antingen Svenska kyrkans eller Romersk-katolska kyrkans ordning som grund. Skriften är utgången på förlaget.

Introducing Theologies of Religion. Paul F. Knitter. Orbis, 2002.

Respekt och hänsyn – olika trossamfundns syn på ceremonier kring dödsfallet. Fonus, 2007.

Samtal om religionsteologi. Kajsa Ahlstrand och Håkan Sandvik (red.). Tro & Tanke 2001:3. Svenska kyrkans forskningsråd, 2001. Innehåller Tio utgångspunkter för religionsteologisk reflektion och pastoralt handlande.

Skapelsens mysterium, skapelsens sakrament. Dopteologi i mötet mellan tradition och situation. Anna Karin Hammar. Uppsala universitet, 2010.

Vägar: en öppen religionsdialog. Kajsa Ahlstrand. Verbum, 2005.

Sveriges kristna råds skriftserie

Charta Oecumenica. Riktlinjer för det växande samarbetet mellan kyrkorna i Europa. Nummer 1:2001. <https://www.skr.org/material/charta-oecumenica-1/>

Kan vi be tillsammans? Om de olika kyrkorna syn på interreligiös bön. Katrin Åmell OP. Nummer 11:2007. <https://www.skr.org/material/kan-vi-be-tillsammans-11/>

Religionsmöte, ekumeniska dokument. Katrin Åmell (red.) Riktlinjer för religionsdialog från Kyrkornas världsråd, konferensen för europeiska kyrkor och Borgå-gemenskapen. Nummer 9:2006. <https://www.skr.org/material/religionsmote-9/>

Tro – dop – medlemskap ur ett ekumeniskt perspektiv. Kjell Ove Nilsson (red.). Nummer 6: 2004. <https://www.skr.org/material/tro-dop-medlemskap-6/>

Åktenskap där religioner möts. Cajsa Sandgren och Katrin Åmell OP (red.). Nummer 16: 2011. <https://www.skr.org/material/aktenskap-dar-religioner-mots-16/>

Nedladdningsbart material

En tid av möten. En studie av Svenska kyrkans arbete med asylsökande och nyanlända i Sverige 2015 och 2016. Svenska kyrkan, 2018. <https://webbshop.svenskakyrkan.se/en-tid-av-moten-arbetet-med-asylsökande-och-nyanlända-i-svenska-kyrkans-församlingar-2015-2016> (även tillgänglig på engelska <https://www.svenskakyrkan.se/analys/time-of-encounters>).

Kristet vittnesbörd i en mångreligiös värld. Rekommendationer för uppförande. Ett dokument antaget av Kyrkornas världsråd, Påvliga rådet för interreligiös dialog och Evangeliska världssalliansen, 2011. SKR www.skr.org och Kyrkornas världsråd www.oikoumene.org

Leva i dopet. Brev från biskoparna till Svenska kyrkans präster och församlingar. Svenska kyrkan, 2011. www.svenskakyrkan.se/biskopsmotet.

Livsfaseriter – religions- og livssynspolitiske utfordringer i Norge. Beskrivninger av livscykelriter i olika tros- og livsåskådningsamfund samt övergripande artiklar om värderingsmässiga och politiska frågor. Ingvill Thorson Plesner och Cora Alexa Døving (red.). Norska Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfund, 2009. www.trooglivssyn.no

Möten med islam. Cajsa Sandgren. Svenska kyrkan, 2010. <https://www.svenskakyrkan.se/Sve/Binärfiler/Filer/5obe4437-28d5-4efe-b2f7-6bfbo53267c3.pdf>

Publikationer om ortodoxa och österländska kyrkor. Myndigheten för stöd till

trossamfund. <https://www.myndighetenst.se/kunskap/religionsliv--en-kunskapsbank-om-trossamfund-och-religion/ortodoxa-och-osterlandska-kyrkor.html>

Sann mot sig själv – öppen mot andra. Samtal om religionsteologi i Svenska kyrkan. Svenska kyrkan, 2011. Kan beställas som bok i Svenska kyrkans webbshop: <https://webbshop.svenskakyrkan.se/sann-mot-sig-själ-öppen-mot-andra-samtal-om-religionsteologi-i-svenska-kyrkan>, eller laddas ned direkt: <https://www.svenskakyrkan.se/Sve/Binärfiler/Filer/3368boc8-9fb8-4a68-9c4d-2bd157e16b15.pdf>

Tio tumregler för god ekumenik. SKR, 2005. <https://www.skr.org/material/tio-tumregler-for-god-ekumenik/>

Tro i mødet. Kåre Schelde Christiansen m fl (red.). Folkekirke og religionsmøde i Danmark, 2010. https://religionsmoede.dk/_Resources/Persistent/7/2/d/c/72dc317e2d53600ffco3d208e91541d4cdea016e/Vejlederbogen.pdf. En vägledning till dopundervisning av människor från andra trostraditioner, främst muslimer och människor inspirerade av österländsk spiritualitet.

Material om Svenska kyrkans tro och liv på flera språk. <https://internwww.svenskakyrkan.se/supportmigration/flersprakigt-material>

Welcoming the Stranger: Affirmations for Faith Leaders. Dokument från Lutherska världsförbundet. https://www.lutheranworld.org/sites/default/files/Welcoming_the_Stranger.pdf

Webbplatser

Centrum för religionsdialog i Stockholms stift. Stockholms stift, Centrum för religionsdialog. <https://www.svenskakyrkan.se/stockholmsstift/centrum-for-religionsdialog>

Churches' Commission for Migrants in Europe. Nyhetsbrev och material för nedladdning. <https://ccme.eu>

Support migration. Svenska kyrkans stöd i migrationsfrågor. <https://intern-www.svenskakyrkan.se/supportmigration>

Sveriges kristna råd. <https://www.skr.org>

Bildinformation

sid 9 Foto: Kristina Strand Larsson/Ikon

sid 13 Foto: Alex & Martin/Ikon

sid 17 Foto: Magnus Aronson/Ikon

sid 20 Foto: Alex & Martin/Ikon

sid 25 Foto: Magnus Aronson/Ikon

sid 33 Foto: mrmohock/Shutterstock

sid 39 Foto: Magnus Aronson/Ikon

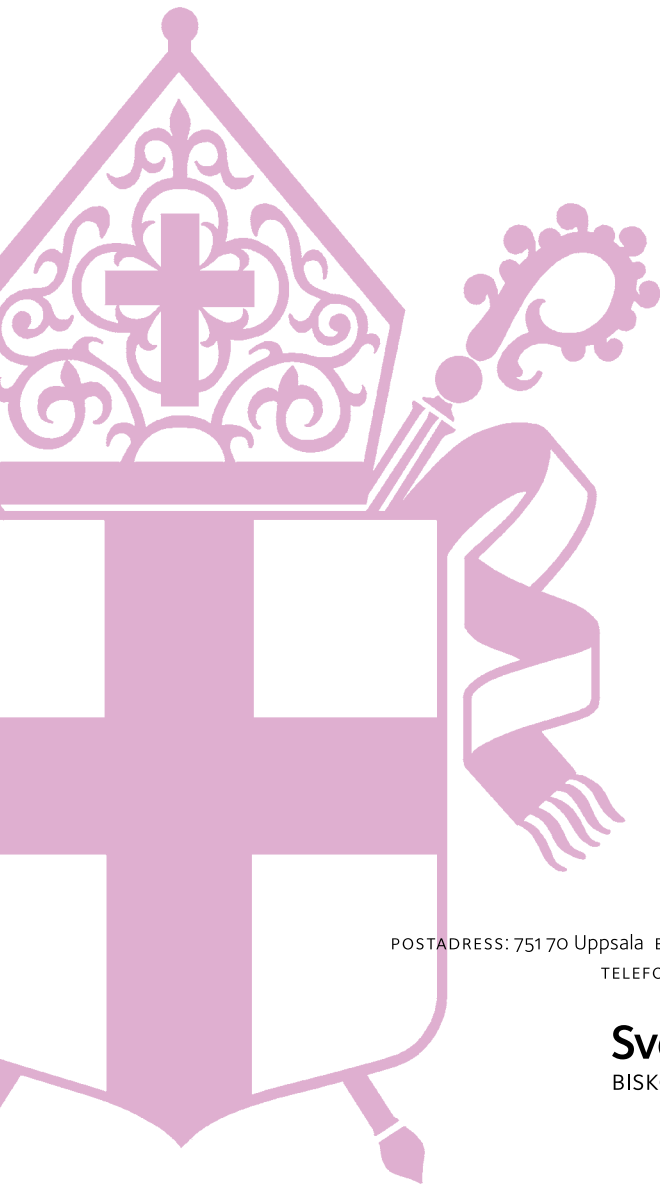
sid 42 Foto: Alex Giacomini/Ikon

sid 49 Foto: Magnus Aronson/Ikon

sid 57 Foto: Magnus Aronson/Ikon

sid 61 Foto: Gustaf Hellsing/Ikon

sid 67 Foto: Gustaf Hellsing/Ikon

POSTADRESS: 751 70 Uppsala BESÖKSADRESS: Sysslomansgatan 4
TELEFON: 018-16 95 00 svenskakyrkan.se

Svenska kyrkan
BISKOPSMÖTET